

Ozdravení učitelské práce

Moderní výzkumy (Karasek + Theorell, 1990, 316 – 7) ukazují, že závažným stresorem v zaměstnání není pouze vysoká úroveň psychických nároků na pracovníka, např. vysoká zodpovědnost, pocity časové tísně, ale současné působení dalších faktorů.

Stresovanost vzniká především tam, kde faktor vysokých psychických nároků na pracovníka se kombinuje zároveň s malou mírou volnosti při rozhodování (jež umožňuje využití vlastních dovedností a přiznává dostatek pravomoci při rozhodování).

V povoláních, v nichž je relativně vysoká volnost při rozhodování, pravidelně nehrozí vysoká stresovanost, byť by tato povolání byla psychicky náročná. Sem patří také povolání učitele. V dřívějším režimu ovšem učitelům volnost rozhodování namnoze poskytována nebyla, učitelé tedy pracovali za podstatně stresovějších podmínek.

Kromě psychické náročnosti a volnosti při rozhodování ovšem ovlivňují stresovanost v povolání ještě další faktory (nepočítáme-li finanční odměnu): mezilidské vztahy, sociální práva, smysluplnost činnosti, kontakt s příjemcem práce, jakož i míra slučitelnosti práce s rodinným životem.

Kniha Karaska a Theorella (1990) se nám stala, spolu s našimi zkušenostmi, zdrojem inspirace pro formulování hlavních

zásad, jejichž dodržování by zvýšilo, jak jsme přesvědčeni, míru spokojenosti v učitelském povolání a snížilo stresovanost učitelů.

Plná možnost uplatnění osobnostních předpokladů a rozvoje osobního stylu v práci

Každý učitel může být při své práci stále tvůrčí osobností. Měl by se stále vzdělávat, zdokonalovat ve svém oboru i v umění, jak působit na žáky, což samo o sobě může přinášet značné uspokojení. Měl by se stále zdokonalovat v metodách, jak učit, jak porozumět dětem a mládeži a v neposlední řadě také tomu, jak porozumět sobě samému a jak zdokonalovat svoji vlastní osobnost.

Učitelova osobnost je tím nejvlastnějším prostředkem jeho působení, a jak jsme si již ukázali, přímo ovlivňuje, pozitivně nebo negativně, psychiku dětí.

Učitel tím, že sám nachází životní cestu, umožňuje ji snáze najít i dětem a mládeži, kterou ovlivňuje.

Učitel dnes již není sešňorován ideologickými poučkami o správnosti jediné, tj. komunistické ideologie, nemusí se nutit říkat věci, se kterými vnitřně nesushlasí.

Uplatnění vlastního rozhodování, široký prostor pro samostatnou práci

Činnost učitele není a neměla by být předepsána až do detailů, jak tomu bylo v době nedávno minulé, kdy se dokonce i pro vysoké školy plánovala instituce inspektorů, k čemuž – pokud je nám známo – už naštěstí nedošlo. Naopak na učitele se dnes vyžaduje iniciativní přístup k řešení problémů.

Rovněž kontrola a řízení učitelovy práce ze strany ředitelů a inspektorů by se měla dít formou spolupráce na společných úkolech, na výchově mladé generace a při jasném vymezení učitelových práv a povinností.

Učitel musí disponovat dostatečným množstvím relativně volného času, v němž sice musí splnit určité své povinnosti, ale do jehož organizace mu nikdo nezasahuje.

Zmírnění intenzity psychických nároků

Nelze oddiskutovat fakt, že z hlediska psychické náročnosti patří učitelské povolání na jedno z předních míst.

Učitel je především zodpovědný za řádné vedení výchovy a výuky, ať chce nebo nechce působí jako příklad pro následování. Stálý kontakt s mnoha mladými lidmi často vyčerpává, podobně také příliš mnoho časového stresu a intenzivních povinností ohrožuje duševní rovnováhu.

Učitelovo povolání by mu mělo umožnit sebevzdělávání (s příslušnou časovou i finanční dotací) a dostatek času pro regeneraci sil. Úvazky učitelů by měly být výsledkem vzájemné dohody s ostatními členy učitelského sboru tak, aby povinnosti i práva byly rovnoměrně rozděleny.

Sociální práva

Nová demokratická doba přinese, doufejme, i posílení sociálních práv každého učitele. Na pracovištích se upevňuje demokratický duch, není např. možné, aby ředitel diktátorsky vládl a o všem rozhodoval bez souhlasu většiny členů učitelského sboru.

Učitel má právo také na stížnost, podanou na příslušná místa, eventuálně může hájit své zájmy a požadavky také prostřednictvím odborů.

Sociální kontakty

Učitel by měl pro svůj rozvoj bohatě využívat sociálních kontaktů, jež mu jeno povolání umožňuje. Jde samozřejmě především o kontakty s kolegy a kolegyněmi na pracovištích, což dává možnost vzájemné informace o konkrétních problémech, např. o problémových žácích apod. Učitelské povolání však umožňuje kontakt s širší učitelskou a neučitelskou obcí, otevření se široké výměně zkušeností. Skýtá příležitost navazovat spolupráci i v mezinárodním měřítku. Široké kontakty s druhými lidmi, např. při organizování kulturních akcí, zájezdů apod. umožňují učitelům mj. i korekci jednostranného přístupu k druhým, zmírňuje se tak známá učitelská tendence poučovat druhé, řídit je a vychovávat.

Na druhé straně, domníváme se, platí, že se učitel stykem s druhými lidmi, především mladými, stává sám pružnějším a v duševním smyslu mladším; vždyť mládí představuje nezdolný pramen síly, zdraví, optimismu a je v tomto směru nakažlivé.

Společenské uznání učitelovy práce

Prestiž učitelského povolání v době nedávno minulé značně poklesla, podobně jako všech ostatních druhů duševní práce. Patrně budeme svědky renesance náležitého hodnocení učitelovy práce. Předpokladem k tomu je, že učitelova práce se pro veřejnost více odhalí, např. tím, že jednotlivé školy prokáží své kvality ve zdravé soutěži. Některé školy jsou hrdé na své

absolventy, kteří se uplatňují velmi úspěšně, např. na vysokých školách anebo v praktickém životě.

Dlouhodobý dopad učitelovy práce – zpětná vazba

Učitel pracuje s dětmi a mládeží, s živými lidmi, kteří jsou v prudkém vývoji. Vše dobré, co pro děti udělá, bývá zúročeno; i když často o tom dotyčný ani neví, přesto zanechává významnou stopu v charakterech svých žáků.

Nejednou ještě po létech vzpomínají mladí lidé na nehmotné dary, které od svých učitelů dostali. Učitel je mnohdy nezastupitelný zdroj inspirace v oblasti hodnotové orientace mladých lidí, především v oblasti mravní.

Žijeme v bouřlivé době, kdy je u mnohých z nás až nepochopitelně potlačena národní hrdost a sebevědomí. Učitelé jsou či měli by být strážci duchovního odkazu starších generací, které krvácely za svobodu českého i slovenského národa a vážily si vzájemné, skutečně bratrské spolupráce. I smysl pro solidaritu s lidmi celého světa se často rodí pod vlivem moudrého učitele.

Ovlivnění rodinného života

Přitažlivost určitého povolání vzrůstá také tehdy, umožňuje-li sladit požadavky profesní s požadavky rodinného života. Největší část učitelstva tvoří ženy. Být učitelkou nebo učitelem představuje závažný příspěvek pro porozumění vlastním dětem a jejich výchově a tím též pro zvýšení spokojenosti v rodinném životě.

Veliká osobní angažovanost a únava z kontaktů s mnoha lidmi však na druhé straně může i brzdit angažovanost ve vlastní rodině.

Tam, kde oba manželé pracují na jednom společném pracovišti a na stejných úkolech, tam jsou obvykle dobré podmínky pro zvýšení osobní spokojenosti. Většina učitelských manželství sice tyto možnosti nemá, ale měla by využít dalších okolností, které je sblíží – společných zájmů, společné hodnotové orientace apod.

